

ლილიანა გოგიჩაიშვილი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჯონ დონის სატრფიალო ლირიკის „მეტაფიზიკური“ ხატოვანება

ინგლისელ „მეტაფიზიკოს“ პოეტთა სკოლის მთავარი წარმომადგენლის ჯონ დონის შემოქმედება და ცხოვრების გზა მოულოდნელობებითა და პარადოქსებით იყო აღსავსე. კათოლიკე ბავშვიდან ის ანგლიკანულ ზრდასრულად ჩამოყალიბდა, მექალთანე კაციდან – ერთგულ ქმრად; დამწყები ადვოკატიდან სერ თომას ეგერტონის მდივანი, პარლამენტის წევრი და, საბოლოოდ, წმინდა პავლეს კათედრალის წინამძღვარი გახდა. პოეტი, რომელსაც ახასიათებდნენ, როგორც ქალებისა და თამაშების დიდ მოტრფიალეს (“a great visitor of ladies, a great frequenter of plays”)¹, ჯეკ დონიდან დროთა განმავლობაში წინამძღვარ ჯონ დონად იქცა.

პოეტიკა და ხატოვანება, რომელზე დაყრდნობითაც დონის პოეზია იქმნებოდა, საუკუნეების განმავლობაში, მკითხველთა და ლიტერატურის კრიტიკოსთა ნაწილისთვის გაუგებარი და გამაღიზიანებელი იყო. მაგალითად, მეთვრამეტე საუკუნეში დონის შემოქმედების ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული კრიტიკოსი სემუელ ჯონსონი მის პოეზიას შემდეგნაირად ახასიათებდა: “The most heterogeneous ideas are yoked by violence together; nature and art are ransacked for illustrations, comparisons, and allusions; their learning instructs, and their subtlety surprises; but the reader commonly thinks his improvement dearly bought and though, he sometimes admires, is seldom pleased.” (Johnson.1925:11.12) სწორედ ეს „განსხვავებულთა ძალდატანებითი კავშირი“, იგივე “Discordia Concors”, იგივე მეტაფიზიკური მახვილგონიერება, რაც ასე აღიზიანებდათ ჯონსონსა და მის თანამოაზრეებს, მოგვიანებით დონის პოეტიკის მთავარ უპირატესობად იქცა. ტერმინი “Discordia Concors”, ანდრისენის თანახმად, არის განსხვავებული ხატების ერთობლიობა ან იდუმალი მსგავსების აღმოჩენა აშკარად განსხვავებულ საგნებში („a combination of dissimilar images or the discovery of occult resemblances in things apparently alike”) (Andreasen.1967: 4). ზურაბ ქარუმიძე თავის ესსეში „ჯონ დონი: ინტუი-

¹ ბოლოს ვიხილე 15.06.19

<https://www.bl.uk/shakespeare/articles/make-me-new-the-multiple-reinventions-of-john-donne?fbclid=IwAR2ubKVtZ6EtMOH923jdHAhyNOXloUljNuVOJIsbKkE7wd-WfG86T9ee5Gw>

ჯონ დონის სატრფიალო ლირიკის „მეტაფიზიკური“ ხატოვანება

ციის ლოგიკა“ მახვილგონიერების შესახებ აღნიშნავს: „ტრადიციულად მახვილგონიერება უმეტესად იუმორთან, გამჭრიახობასთანაა ასოცირებული. სტრუქტურული თვალსაზრისით იგი გულისხმობს იდეათა შერწყმის სისხარტეს“ (ქარუმიძე:1984:24) მოგვიანებით კი დასძენს: „... „მახვილგონიერების“ უმთავრეს თვისებას მკვლევრები ხედავდნენ ცნებათა და იდეათა უკიდურეს არაერთგვაროვნებაში, ხატში შერწყმულ მოვლენათა მძაფრ კონტრასტულობაში... სხარტი გონის ხელოვნება და „მახვილგონიერება“ არის აბსურდის წარმოდგენა საღი აზრის სახით და, პირიქით, საღი აზრის მიყვანა აბსურდამდე...“ (ქარუმიძე: 1984: 24).

განსხვავებულთა ასეთ „ძალდატანებით კავშირს“ დონის უამრავ ლექსში ვხვდებით. ამის მაგალითია შეყვარებულთა წმინდანებთან შედარება ლექსში „კანონიზაცია“, სიყვარულის წმინდა ტაძრის მწერთან შედარება ლექსში „რწყილი“, მოსიყვარულე წყვილის კომპასთან შედარება ლექსში „გამომშვიდობება: აკრძალული დატირება“ და კიდევ არაერთი სხვა.

“Discordia Concors” დონის პოეზიაში, გარდა ხატოვანებისა, სხვა ასპექტებშიც გვხვდება. მაგალითად, დონის ლექსებისთვის დამახასიათებელია ფინალის მოულოდნელი შეცვლა. ამ საკითხთან დაკავშირებით ანდრისენი თავის ნაშრომში “Donne’s wit and its difficulties”(Andreasen.1967:6) აღნიშნავს: “...the reader, having followed a tricky labyrinth of imagery, argumentation, and word-play, is suddenly faced at the conclusion with a statement or attitude which seems opposed to all that has preceded it.” მაგალითად, ლექსი „ექსტაზი“ (“The Ecstasy”¹), ერთი შეხედვით, მოგვითხრობს ორი შეყვარებული ადამიანის ისეთ წმინდა სულიერ კავშირზე, რაც რეალურად ყველაფერია, გარდა მხოლოდ უმწიკვლო, „შორით მტრფობ“ შეყვარებულთა კავშირისა.

“Where, like a pillow on a bed
A pregnant bank swell'd up to rest
The violet's reclining head,
Sat we two, one another's best.
Our hands were firmly cemented
With a fast balm, which thence did spring;
Our eye-beams twisted, and did thread
Our eyes upon one double string;
So to'intergraft our hands, as yet
Was all the means to make us one,

¹ ბოლოს ვიხილე 20.06.2019

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44099/the-ecstasy>

And pictures in our eyes to get
Was all our propagation“

ლექსის შესავალში ნაჩვენები ხატოვანების სექსუალური ქვეტექსტი აშკარაა, ბალიშები, ფეხმძიმე სანაპირო, გაოფვლა და გამრავლება – ყველაფერი იმაზე მეტყველებს, რომ ლექსის თემა არა პლატონური, არამედ ხორციელი სიყვარულია (ან ორივე ერთად) და მოხრობელის მტკიცება, რომ მან და მისმა სატრფომ სულების შერწყმა განიცადეს, რაც რელიგიური ექსტაზის ტოლფასია, ლექსის ასეთი შესავლის შემდეგ დიდად სარწმუნოდ არ ჟღერს. ლექსში აშკარა შეუსაბამობაა ავტორის მიერ აღწერილ სიყვარულსა და იმ ხატოვანებას შორის, რომელსაც ის მის აღსაწერად იყენებს. შეყვარებულები და, შესაძლოა, გარკვეულ ეტაპამდე მკითხველიც, წყვილის ურთიერთობას აღიქვამენ, როგორც უმწიკვლო, სულიერ კავშირს, თუმცა აქ წარმოდგენილი სექსუალური ხატოვანება სრულიად საპირისპიროს მეტყველებს. გამოყენებულ ხატოვანებასა და ლექსის თემატიკას თუ შინაარს შორის არსებული ანალოგიური შეუსაბამობები დონის არაერთი ლექსის საფუძველს წარმოადგენს. ლექსი „კანონიზაცია“ (“The Canonization”)¹ მახვილგონიერების პრინციპზე დაყრდნობითაა დაწერილი. აქ ავტორს წინა პლანზე ქალისა და მამაკაცის სიყვარული აქვს წარმოდგენილი, რომლის პარალელური ხაზი ქრისტიანობაა. ლექსის ერთ-ერთ ეპიზოდში ვკითხულობთ: “We die and rise the same, and prove Mysterious by this love.” სიკვდილი და მკვდრეთით აღდგომა მკითხველში, რასაკვირველია, ქრისტეს ჯვარცმის ან მეორედ მოსვლის იდეას აღვიძებენ, თუმცა იმავეს ვერ ვიტყვიოთ ზმნებზე “die” და “rise”, რომლებიც აქ ორმაგ მნიშვნელობას იძენენ და ჩვენში სულიერისგან სრულიად საპირისპირო – ხორციელ ასოციაციას აღძრავენ.

დონის შემოქმედებაში ერთმანეთის მონაცვლეობით იჩენს თავს იდეალიზმი და ცინიზმი და, როგორც უკვე გამოჩნდა, ლექსის ხატოვანებაც ხშირად აცდენილია მის თემატიკასთან; ამდენად, იმის გარკვევა, თუ როდისაა ავტორი ირონიული და როდის – სერიოზული, მკითხველისთვის დამატებით თავსატეხს წარმოადგენს.

ჯონ დონის ტრადიციულ პოეტად აღქმა რთულია. ის ხატოვანება, ფორმა და რიტმი, რომელთაც ავტორი პოეზიის შექმნისას იყენებს, ბევრ პოეტთან არ გვხვდება. ერთი შეხედვით, დონის პოეზია ცალსახად მანიერიზმისა და ბაროკოს ნაწილი და მისი გამოძახილია. ხელოვნების ორივე მიმდინარეობისთვის დამახასიათებელი საგანთა უფორმობა, დინამიზმი, პერსპექტივის ხშირი ცვლა, ურთიერთსაპირისპირო მოვლენათა თანხვედრა, ქაოსი პირდაპირ, ერთი შეხედვით აისახება სახვით ხელოვნებაში და დაკვირვებული კითხვისას ამოიცნობა მთლიანად მეტაფიზიკოს პოეტთა შემოქმედებასა და დონის პოეზიაში. ზურაბ ქარუმიძე მანიერიზმის შესახებ აღნიშნავს: „მანიერიზმის ერთ-ერთ უმთავრეს თვისებად ფორმალურ დაშლილობას მიიჩნევენ... მანიერიზმი ქმნადლო-

¹ ბოლოს ვიხილე 20.06.2019

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44097/the-canonization>

ჯონ დონის სატრფიალო ლირიკის „მეტაფიზიკური“ ხატოვანება

ბის ხელოვნებაა და არა დასრულებული არსებობის ასახვა. ხოლო ქმნადობა...არის ერთი იგივეს მიერ სხვა იგივეთა გაიგივება საკუთარ თავთან. ასეთი ქმნადობითი დინამიზმითა და აგრესიითაა აღსავსე მანიერისტული ფსიქოლოგია-განწყობილებათა სწრაფი, მოულოდნელი მონაცვლეობა, ერთგვარი ნევროზული ელფერი, რომლითაც შესუდრულია ჯონ დონის ლექსი ან ელ გრეკოს ტილო“ (ქარუმიძე.1984:40). მსგავსება ორ შემოქმედს შორის იმდენად დიდია, რომ დონის ლექსის „განშორება: აკრძალული დატირება“ (“A Valediction: Forbidding Mourning”)¹ კითხვისას მკითხველს მომენტალურად უდგება თვალწინ ელ გრეკოს ფრესკა „გრაფ ორგასის დაკრძალვა“.

As virtuous men pass mildly away,
And whisper to their souls to go,
Whilst some of their sad friends do say
The breath goes now, and some say, No:
Moving of th' earth brings harms and fears,
Men reckon what it did, and meant;
But trepidation of the spheres,
Though greater far, is innocent.

ორივე შემთხვევაში ადამიანის გარდაცვალება, რასაც ჩვენ, ჩვეულებრივ, ცრემლითა და ტკივილით ვხვდებით, მარადიულ სამყოფელში „ზეციური ძვრებით“ აღინიშნება. პარმიჯიანინოს ტილოზე „მადონა გრძელი კისრით“ ყველანაირი ჰარმონია დარღვეულია. ღვთისმშობლის ფიგურა იმდენადაა წაგრძელებული, რომ მის გვერდით მდგომ ანგელოზებზე ორჯერ დიდი ჩანს. დედის კალთაში მოთავსებული ჩვილი იესო კი იმგვარად წევს, თითქოს სადაცაა უნდა ჩამოვარდეს. მისი ზომაცა და პროპორციებიც, როგორც ღვთისმშობლისა, გაცილებით დიდია ახალშობილი ბავშვის ფორმებთან შედარებით. ყოველივე ეს სახვით ხელოვნებაში შეიძლება აღვიქვათ იმად, რასაც პოეზიაში *Discordia Concors* ეწოდება.

ჭარბი ექსპრესიონიზმი, სულიერისა და ხორციელის ერთმანეთთან ისეთი შეპირისპირება, რაც საბოლოოდ შეპირისპირებულთა განსხვავებულ კი არა, საერთო ხასიათზე მეტყველებს, რელიგიური თემატიკის პოეზია, ლექსები წმინდანებზე, მარტვილებზე, ექსტაზისა თუ სიკვდილზე, მთლიანად ბაროკოს ეპოქისა და მათ შორის ჯონ დონის პოეზიისთვის დამახასიათებელი ძირითადი ნიშნებია; მიუხედავად ამისა, არასწორი იქნება დონის მხოლოდ ბაროკოს ეპოქის პოეტად აღქმა და მისი რენესანსის კულტურის კონტექსტს გარეთ განხილვა.

¹ ბოლოს ვიხილე 30.06.2019

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44131/a-valediction-forbidding-mourning>

ლილიანა გოგიჩაიშვილი

ანდრისენი დონის სატრფიალო პოეზიის ხასიათის განმსაზღვრელ ორ მთავარ პოეტად ოვიდიუსსა და პეტრარკას ასახელებს. იგი ნაშრომში “John Donne. Conservative Revolutionary“ აღნიშნავს, რომ ოვიდიუსისა და პეტრარკას ტრადიციის მიხედვით დაწერილ დონის სატრფიალო ლექსებს ან ამალღებულნი განწყობა ახლავს თან, ან სექსუალური შინაარსი გასდევს სარჩულად. ოვიდიუსის პოეზია ფიზიკურ სიყვარულზეა ორიენტირებული, პეტრარკასი – გადაჭარბებულად იდეალისტურზე, ეს ორი კი დონთან ერთმანეთს ავსებს.

ოვიდიუსის Amores, Ars Amatoria and Remedia Amoris, რომლებმაც ყველაზე დიდი გავლენა იქონიეს დონზე, რენესანსის ეპოქაში ხშირად განიხილებოდა არა როგორც სექსუალური ქვეტექსტის მქონე ტექსტები, არამედ მკითხველისთვის მხატვრული ტექნიკის თვალსაზრისით საინტერესო დიდაქტიკური ნამუშევრები; დონის შემთხვევაში კი ოვიდიუსის შემოქმედებით დაინტერესება ზუსტად მისი პოეზიის სექსუალურმა, ირონიულმა და ცინიკურმა ხასიათმა განაპირობა.

ანდრისენი, რომელმაც ღრმად შეისწავლა ოვიდიუსისა და პეტრარკას გავლენა დონის შემოქმედებაზე, შემდეგნაირად ახასიათებდა ორი ავტორის პოეზიას: “Petrarch writes under the aegis of the tragic mask and Ovid under the comic... Ovid is satiric and ironic whereas Petrarch is serious and straightforward; Ovid deals in giggles and Petrarch in sighs and tears; Ovid would correct by indirection and Petrarch by direction... taken together these two traditions cover the whole range of possibilities for dramatizing profane love” (Andreasen.1967: 54). სწორედ ეს ორი ურთიერთსაპირისპირო ხასიათის მქონე ტრადიციას გაერთიანებული დონის სასიყვარულო პოეზიაში. არა მხოლოდ ცალკეულ ლექსებში, არამედ ერთ კონკრეტულ ლექსშიც კი შეიძლება ორივე პოეტის გავლენის წაკითხვა. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინო ისეთი ხასიათის ლექსებშია, სადაც ავტორი, ერთი მხრივ, აღმერთებს, წმინდანად წარმოაჩენს საკუთარ სატრფოს, მეორე მხრივ კი, შეფარვით, მისადმი ხორციელ ვნებაზე საუბრობს. ასეთი განწყობა იკითხება ლექსებში „კანონიზაცია“, „წმინდანთა ნაწილები“, „ექსტაზი“ და არაერთი სხვა.

ჯონ დონის, როგორც მეტაფიზიკოსი პოეტის, ერთ-ერთი მთავარი უპირატესობა მისი ღრმად ინტელექტუალური და დახვეწილი ხელწერაა. ურთიერთგამომრიცხავი ცნებების გაერთიანებით ავტორი უნივერსალურ ჭეშმარიტებებს აღწერს და განიხილავს. დონის პოეზიაში წამოჭრილი ადამიანური არსებობის სირთულეები და პარადოქსები კი თანამედროვე ეპოქის ადამიანისთვისაც გამოცანად რჩება.

Liliana Gogichaishvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

“Metaphysical” figurativeness of John Donne’s Love Poems

Summary

The works of the preeminent metaphysical poet John Donne and his followers were forgotten and rejected almost for three centuries after their time. In the beginning of 1900s the interest towards the metaphysical school became higher. As a poet John Donne was reborn from the first half of the 20th century and the vivid interest towards his poetry is still on its highest point.

While talking about John Donne’s works, first of all, we are preoccupied by special imagery and poetics typical for this poet. The paper analyzes the main artistic methods and the ways of their use resembled in Donne’s love poetry. Due to the discussion of several poems, there is shown the role of metaphysical wit and conceit in poet’s secular verses. The paper also discusses the role of Ovid’s and Petrarch’s tradition in Donne’s writings. On the other hand, there is highlighted those main characteristics of Baroque, Mannerism and Renaissance times that effected Donne’s works of arts.

Deeply intellectual and exquisite manner of writing is Donne’s one of the biggest advantages. The author describes and discusses universal truths by unifying contrasting ideas. The difficulties and paradoxes of human existence presented in his works are still the greatest riddles for even modern people. Therefore I believe that Georgian academics should pay much attention to the studies of English Metaphysics and especially to John Donne’s works.

The paper is based on the different types of literary researches (*Andreasen- John Donne. Conservative Revolutionary*, *Guss- Donne: Petrarchist—Italiante Conceits and Love Theory in The Songs and Sonets*, *Leishman- The Monarch of Wit: An Analytical and Comparative Study of the Poetry of John Donne. ...*) and presents John Donne’s role in English literature.

Key words: John Donne, metaphysical poetry, conceit, wit, tradition.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ქარუმიძე ზ. „ჯონ დონი: ინტუიციის ლოგიკა“, „პოეტური ხატის მემკვიდრეობითობა: ჯონ დონი... უილიამ ბატლერ იეიტსი...ტომას სტერნზ ელიოტი“, „ესსეები თანამედროვე საზღვარგარეთულ ლიტერატურაში“, თბ. „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. 1984
- Andreasen N.I.G.** John Donne. Conservative Revolutionary. Prinseton 1967
- Donne J.** *The Sermons of John Donne*. Ed. George R. Potter and Evelyn M. Simpson. Berkeley: University of California Press. 1962.
- Guss, Donald L.** **John Donne: Petrarchist—Italiante Conceits and Love Theory in The Songs and Sonets.** Detroit: Wayne State University Press, 1966
- Haywood J.** **John Donne.** A Collection of his Poetry. Penguin Books 1960
- Johnson S. Lives of the Poets, Everyman’s edition, London, 1925
- G. S. Bell.** **John Donne: Love and Voices in the Elegies and Songs and Sonnets.** the University of Sydney 2015
- Mcclion. J.** The Diversity of John Donne’s Songs and Sonnets. 1972
- Naugle. D.** John Donne's Poetic Philosophy of Love.

ინტერნეტწყაროები:

- Dickson. A. ‘Make me new’: the multiple reinventions of John Donne. 2017
<https://www.bl.uk/shakespeare/articles/make-me-new-the-multiple-reinventions-of-john-donne?fbclid=IwAR2ubKVtZ6EtMOH-923jdHAhyNOXloUlJNuVOJIsbKke7wd-WfG86T9ee5Gw>
- Donne. J. A Valediction: Forbidding Mourning.
<https://www.poetryfoundation.org/poems/44131/a-valediction-forbidding-mourning>
- Donne. J. The Anagram.
<https://www.bartleby.com/357/63.html>
- Donne. J. The Canonization.

ჯონ დონის სატრფიალო ლირიკის „მეტაფიზიკური“ ხატოვანება

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44097/the-canonization>

Donne. J. The Ecstasy.

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44099/the-ecstasy>

Donne. J. The Funeral.

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44102/the-funeral-56d2230f8b508>

Donne. J. The Indifferent.

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44116/the-indifferent>

Donne. J. The Loves Alchemy.

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44119/loves-alchemy>

Donne. J. The Relic.

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44124/the-relic>

Donne. J. To his Mistress Going to Bed.

<https://www.poetryfoundation.org/poems/50340/to-his-mistress-going-to-bed>